

KÜTÜPHANECİLİĞİMİZDE GEREKLİ AŞAMALAR *

O. Tekin AYBAŞ

**TÜRDOK - Kütüphanecilik
Uzmanı**

Kütüphanecilik Haftası nedeniyle 29 Mart Cuma günü saat 14.30 da Ankara'da Millî Kütüphanede bir konferans vermemiz istendiği zaman kütüphaneciliğimizde gerekli aşamalar konusunu seçtik ve dertli kütüphaneci neslinin söylemek istediği fakat söyleyemediği, ancak iki veya üç kişi arasında konuşulabilen, tartışılabilen fikirleri ve görüşleri dile getirmeğe çaba gösterdik. Bu aşamaları,

- 1 — Günün koşullarına uygun kütüphanecinin tarifi,
- 2 — Bu tarife uygun kütüphanecinin eğitimi,
- 3 — Mesleğe sahip çıkma sorunu,
- 4 — Mesleğe sahip çıkma sorununda dernek anlayışı ve
- 5 — Yine mesleğe sahip çıkma sorununda ve diğer dört hususun başarıya ulaşmasında kişisel dayanışma ve

eşgüdümün önemi gibi konularda ele aldık ve bir iç dökme şeklinde dile getirmeğe çalıştık.

Goethe diyor ki, «yeteri kadar konuşuldu, tartışıldı, artık uygulama ve hareket gösterin bana». Dün akşam Goethe'nin bu sözlerini okudum zaman için için güldüm. Aca-ba dedim bu sözler bize yöneltile, siz Türk kütüphanecilerini böyle bir sözle karşı karşıya bıraksalar ne cevap verebiliriz? Kanımca hepimizin üzerinde birleştiği birkaç cümleyle ünlü Goethe'yi susturma yolunu tercih ederiz. Ve deriz ki, «sen sus Goethe, biz Türk kütüphanecileri daha konumuzun, sorunumuzun başındayız. Daha uzun yıllar birbirimizi çekiştirmek, içimizden birinin başlattığı bir aşamayı kamçılar ve hızlandırmak yerine yıkıcı tenkidlerle susturmak yolunu tercih ediyoruz. Gerek kişilerin gerekse tüzel kişilerin kişiliklerine ve çabalarına tâbiri caiz ise, çamur atmaya bırakıp el ele verip, sırt sırta dayayıp bu ulusal sorunumuza gerekli önemi veremiyoruz.

Bizler aydınlık bir aşamanın ve karanlık bir sonu gelmişliğin ara-

* X. Kütüphane Haftası dolayısıyla 29 Mart 1974 Cuma günü, Millî Kütüphane'de verilen konferans.

sında bocalayıp duruyoruz. Bir tarafta günün koşullarıyla bağdaşmayan köhne fikirler, eskimiş uygulamalar ve bu görüşün savunucuları, bu fikirlerin sahipleri ve mevcut mevzuatı yeterli bulan zihniyet. Yine bir tarafta ülkemiz koşullarına gözlerini kapayan ve kurtuluşun Avrupa ve Amerikadan gelecek mucizelere kaldığını düşünen Batı hayranları. Öbür tarafta belgeleme, belge erişim, bilgi erişim, bilgi bankaları, bilişim sistemleri ve bilişim mühendisliği gibi çoğumuzun yabancı olduğu sözcüklerin şekillendiği kavramlara gönül vermiş bir hızlı aşama hevesi içinde olan grup. Ve nihayet bu sakıncalı ve oldukça tehlikeli üçgenin ortasında, ya da dışında kalan diyebileceğimiz ve ikiye ayırabileceğimiz kütüphaneciler. Bu iki alt gruptan birincisi kendisini yüklü hayat şartlarının, geçim sıkıntısının zorluklarını yenmeğe vermiş mutlu çoğunluk, ikincisi ise ülkemiz koşullarını çok iyi bilip en iyiye, en hayırlıya kavuşmak, kavuşturmak çabasında olan ve aşırı uçların kahrını çeken, devamlı öğrenme ve aşama çabası yanında uyarma ve öğretme zorunluğunda olan, daha doğrusu kendisine bu görevi kendisi yükleyen inançlı ve gerçek bilgili zor durumdaki azınlık.

Böyle bir ortamda, yaşama ve yaşatma çabasında olan bir kütüphaneci ne yapabilirse onu yapmağa, ne düşünebilirse onu düşünmeğe çaba harcıyarak, mesleğimizde ge-

rekli aşamaların birkaçına değinmeğe çalışacağız.

Biz yenilik isteyen, yenilemenin ve yenilenmenin olağan olduğuna gönülden inanmış bir kütüphaneciyiz. Sizlerde öylesiniz. O halde günümüzün kütüphanecisine ve kütüphanesine hep birlikte eğilelim.

Günümüzün kütüphanecisi bakkın kendisini nasıl tanımlıyor: Ben diyor, kütüphaneciyim. Bir kütüphanecinin formasyonu için gerekli bütün teorik bilgileri aldım ve uygulamasını yaptım. Kendimi yenileyebilmek amacıyla ulusal ve de uluslararası konferanslara, seminer ve kurslara olanak buldukça katılıyor ve literatürü günü gününe izliyorum. Ben bir halkla ilişkiler uzmanıyım. Beşerî ilişkilerim oldukça kuvvetli benim. Bu kişiliğim çevremde geniş bir destekleyici çemberi yarattı mesleğim için. Yardım olanakları alıyorum. Meclislerde kütüphanem ve mesleğim için kanun teklifleri yapılıyor. Üstelik benden ve kütüphanemden yararlananlar durumlarından çok memnunar. Ben bir belgeleme uzmanıyım. Değişik kaynaklardan kütüphaneme gelen belgeleri indeksleme ve öz çıkartma metodlarıyla ve de bunları çoğaltıp yayınlama çalışmalarıyla araştırmacılara ve bilim adamlarına hizmet verme çabası ve amacı içindeyim. Ben bilginin var oluşunun yeterliliğine inanmıyorum. Bu bilginin, onu yararlı amaçlarla uygulayabilecek kişi

ya da kuruluşlara ulaştırılmasının gerekliliğini savunuyorum. Şuna inanıyorum ki, bilgi akımı, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki açığı kapamak için gerekli olan en büyük ihtiyaçtır. Öyle ki, bilgi ihtiyacı, petrol sıkıntısından da öte olan bir gereksinmedir.

Görülüyor ki, günümüzün kütüphaneci tanımı birkaç sene öncesine bakarak bir hayli değişmiş durumda. Ülke olarak, ulus olarak ve de mesleğin üyeleri olarak bu görüşe sahip kütüphaneciler yetiştirmek zorundayız.

Gerçekten bu ülkenin arşiv sorununu çözümlenmeden kütüphanecilik sorunuyla karşı karşıya kaldık. Geri kalmışlığın ve bunun bir sonucu olarak ekonomik etkenlerin baskısı altında, çok kısa denemeyecek bir sürede ancak yüz rakamıyla belirlenecek kütüphaneci yetiştirebildik. Arşiv sorununu arkaya itmişken bu kez kütüphanecilik sorununun da bir yerde unutulmak üzere olduğuna şahit olmağa başladık. Ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından beri, Batının üzerinde durduğu belgeleme ya da dokümantasyon sorunuyla burun buruna geldik. Daha bunun ne olduğunu anlayamadan, şimdi de enformasyon denilen, Everest kadar yüksek, onun kadar haşın ve korkulu bir kelimeyle ve bu sözcük için yapılan yorumlarla haşır neşir olma sevdasına düştük. Nedir bu enformasyon? Otoritelere göre enformasyon, bütün bilgilerin doğuşu, toplanışı,

organizasyonu, depolanması, yorumu, iletilmesi ve değişimi ile uğraşan bir bilimdir.

Napolyon, «hakikat üzerinde uyushulmuş bir yalandır» diyormuş, gelin bizlerde bu yalan olan hakikat üzerinde uyushalım ve diyelim ki, günümüzün kütüphanecilik eğitiminin günün koşullarına uydurulması gerekmektedir. Bu günün koşullarına uydurma, okutulan derslerin günü gününe ve gerektiği zaman değiştirilmesini gerektiriyorsa onu yapalım. Bu eğitimcilerimizin fikir ve görüş açısı yönünden kendilerini devamlı ve düzenli olarak yenilemelerini istiyorsa, o zaman onların dış ülkelere gitmelerini ve beraberlerinde gerekli olan aşamaların getirilmesini sağlayalım. Şayet bu, lisans üstü kütüphanecilik eğitimini gerektiriyorsa, ülkemiz gereksinmelerini çok iyi bilen. ülkemiz koşullarının içinde yoğrulmuş ve hiç olmazsa yerli ve yabancı yayınları izleme olanağına sahip yetkili kişiler tarafından yürütülsün. Ders programları düşünülerek, tartışılarak ulusal çıkarlar göz önüne alınarak hazırlansın. Ülkemizde bile, öğretim kadroları önceden yetiştirilip hazırlanmamış, ders programlarının yeterliliği ve ülkemizde geçerliği çok önceden tartışılıp plânlanmamış yüksek lisans okullarının dünya kütüphaneciliğinde ve ulusal kütüphaneciliğimizde nasıl bir seviyeye oturacağını düşünmeden edemiyor insan.

Bizce, mesleğimizde zorunlu olan en büyük aşamalardan biri, kütüphaneciye kişilik kazandıracak bir eğitim sisteminin yaratılmasıdır. Aksi halde ne olacak, neyle karşılaşacağız pek kestiremiyorum ama, bir burukluk, bir eziklik içinde kıvranır gibi oluyorum kimi kez ve yıllar öncesine dönüp dedemin çiftliğinde geçen bir olayı ister istemez hatırlıyorum.

Sıcak ve nemli bir Haziran sonu, bir tarafta yemyeşil ağaçlar, koyunlar ve kuzular, öbür tarafta buğday saplarından oluşan dağ gibi birkaç harman. Ana köpeğin büyümeğe başlayan yavrularıyla oynasırken dedemin hışımla kâhyanın damına yürüdüğünü gördüm. Alışılmamış bir şeydi bu benim için. Dedem kızmaz, bağırmaz, kimseyi incitmek istemezdi. Oysa şimdi var gücüyle bağırıyordu. «Kâhya, kâhya, hangi yerin dibindesin, mahsul elden gidiyor, sen keyif çatıyorsun.» Olay biraz sonra anlaşıldı. Çingeneler harmana girmişler, buğday alıyorlar. Aradan birkaç gün geçti. Kâhya bir oluruna getirip dedemden hıncını aldı. Hudud komşularından biri iki tarla arasındaki kanalı kapamış ve bizim tarlanın bir kısmını sürmeğe başlamış. Olaydan henüz dedemin haberi yok anlaşılan. Kâhya sakın ve kendinden emin, gölgelikte oturan dedemin yanına yaklaştı. «Hoca» dedi yerli şivesiyle, «geçen gün sen bana mahsul elden gider diye bağırдың emme, acele etmezsen tarla da elden gidecek, komşular hududu aş-

mışlar.» Dedem olduğu yerden şöyle bir dikildi. «Ne» dedi, «hududu mu aşmışlar, tarla mı elden gidiyor bak hele» O akşam erkân-ı harp toplandı. Oğullar, kardeşler, eniştelere. Herhalde bir çözüm yolu buldular ki, tarla hâlâ elinde dedemin.

Bu gerçek hikâyenin arkasında gerçekten çok şey saklı. Kütüphanelerin mahsulu nedir sizce? Bence mahsul, doymuş, tatmin olmuş okuyucular, aradığını bulmuş araştırmacılarıdır. Ama hangi kütüphanelerde? Her tür kütüphanede. Çocuk kütüphanesinden tutun da, araştırma ve üniversite kütüphanelerine kadar. Avrupa'da çocuk kütüphanelerinin devamlı ziyaretçisi ve okuyucusu olan kızım, İstanbul'da ve Ankara'da çocuk bahçelerini ve sokakları kütüphanelere tercih etti. Karım, «Türkiye'de okumak çok pahalı» dedi ve el işleriyle örgüye ayırdı boş vakitlerini. Araştırmacı, dış kaynakları kullanmayı daha doyurucu ve kolay buldu. Derken birkaç yeni üniversite kütüphanesi oluştu. Derken TÜRDOK ortaya çıktı. Araştırmacı ve bilim adamları TÜRDOK'a bir kurtarıcı gözüyle baktılar. Koştular, yazdılar, telefon ettiler. Karşılarında gü-leryüz, karşılarında hizmet verme çabası içinde olan personel ve istedikleri, bekledikleri birçok şey.

Nedir TÜRKDOK'u oluşturan şeyler? TÜRDOK bir bilgi bankası, bilimsel ve teknik konularda indeks ve öz bültenleri, ikincil yayınlar, fotokopi hizmeti ve bu kaynakları kul-

lanmasını çok iyi bilen konu uzmanları. Bunlara ilâveten gönüllü uzmanlar paneli ile, çevirmenler paneli Halk kütüphanelerinin bile rahatlıkla organize edebilecekleri TÜRDOK'un çevirmenler panelinde, 26 dilde çeviri yapabilecek 750 isim mevcuttur. Ayrıca TÜRDOK'un çalışmaları hızlandıran ulusal ve uluslararası işbirliği anlayışı ve uygulaması. Görülüyor ki, bilim adamlarının ve araştırmacıların açlığını ve gereksinmelerini izleyen bir örgüt onlara sahip çıkıyor. Oysa yukarıda saydığım hizmetler Batıda birçok araştırma kütüphanesi tarafından kütüphane hizmetleri adı altında verilmiştir ve verilmektedir. Daha ondokuzuncu yüzyılın sonlarında İngiltere'de endüstri patlamasının doğurduğu bir gereksinmeye cevap verebilmek için endüstri bölgelerindeki birçok halk kütüphanesi bu kesimin ihtiyacını cevaplandırabilmek için satınalma politikalarını bile değiştirmişlerdir.

Enformasyonun ya da Türkçe bir deyişle bilginin alt yapısı arşivler, kütüphaneler ve dokümantasyon hizmetleridir. Bunlar belli bir standard içinde organize edilemezlerse, enformasyon hizmeti vermek bir hayalden ileri gidemez.

Buna rağmen konunun önemini pek kavrayamayan, daha doğrusu alt yapı sorununun neler olduğunu bilemeyen ve bunların bilgi ulaşım sistemlerinde ne denli gerekli erişimler olduğunu bir tarafa iten bilişim teknik bilimi adlı mesleğin mensupları

mahsulümüze bereket, çoraklaşmış tarlamıza verim vadediyorlar. İnanıp mahsulü ve tarlayı onlara mı bırakalım, yoksa el ele, sırt sırta verip mahsulde bizim, tarlada bizim, uzmanımız da, teknisyenimiz de var... İhtiyaçlarımızın neler olduğunu ve üstesinden nasıl gelineceğini biliyoruz. Sadece, otomasyon devrinde olduğumuzu kabul ediyor ve bu konuda sizden yardım bekliyoruz mu diyelim? Bunu diyebilmemiz için, daha önce tanımını yaptığımız kütüphaneciyi yetiştirmemiz gerek. Bu üniversite kütüphanecilik kürsülerine düşen bir sorun. Bu sorunun çözümünde yardımcı olmak hepimizin görevi. Yine bunu diyebilmemiz için, örgütler ve hatta kişiler arasında işbirliği ve dayanışmanın gelişmesini kaçınılmaz bir aşama olarak görüyoruz.

Türkiyede Türk Kütüphanecilerini bünyesinde toplayan iki örgüt var. Bu örgütlerin birine üye olan, diğer örgüte de şayet vasıfları uygunsa girebiliyor. Bunlardan sadece bir tanesine, Türk Kütüphaneciler Derneğine değinmeyi ve bu ulusal örgütümüzün ne gibi aşamalar yapması gerektiğini kendi görüşümüze göre belirlemek istiyorum. Türk Kütüphaneciler Derneği ne üniversite kütüphanecilik kürsülerinin ne TÜRDOK'un, ne Millî Kütüphanenin, ne üniversite kütüphanelerinin ne de Kütüphaneler Genel Müdürlüğünün elinde veya altında olan ve görüşlerini savunan bir örgüt olmamalıdır. Türk Kütüphaneciler Derneği, yukarıda sıraladığım bütün kuru-

luşların üstünde olan ve ilköğretim mezunu kütüphane elemanını da, yüksek lisans yapmış kütüphanecileri de, öğretim üyesini de, genel müdürlerini de örgütü içinde gören ve hepsine söz geçirebilecek bir dernek görünümünde olmalıdır. Kamu sektöründe çalışan kütüphanecilerin sendikal hakları yoktur. Kütüphanecilerin doğal hakları konusunda üst makamları uyarak, yasalar hazırlayacak, genel müdürlük makamlarına, üniversite öğretim üyelerine, hazırlanan ders programlarına ve hatta kurulması düşünülen kütüphanecilik okullarına, üniversite yöneticilerine ve devlet teşkilâtına sözünü geçirebilecek bir ulusal örgüt niteliğine bürünmesi gerekmektedir. Batıda bu genellikle böyledir. Örgüt yöneticilerinin, sadece bağlı oldukları kuruluşların fikirlerini savunmaları, sadece yönetim kuruluna kendi kuruluşlarından kişiler seçilmesi için çırpınmaları, kulis yapmaları, yersiz ve hatalıdır.

Türk Kütüphaneciler Derneği gerçekten maddî bir çıkmazın içindedir. Yurt dışında bizim durumumuzda olan bir sürü dernek var. Acaba onlar da bizde olduğu gibi, senin adamın benim adamım dâvasıyla mı uğraşıyorlar, yoksa el ele verip kurtulma savaşı mı veriyorlar? Çok güzel bir örneğe rastladım literatürde. Hollanda Kütüphaneciler Derneği IFLA'ya bir öneri vererek, 1974 aidatlarının bu yıl için iki katına çıkarılmasını ve toplanan fazla aidatın Peru Kütüphaneciler Derneğine yar-

dım olarak verilmesini teklif etmişler. Bu gerçekten dayanışmanın ve kişilerin birleşmesinden doğan bir kuvvetin sonucudur.

Kişi dayanışması üzerinde dururken, Ekim sonunda Türkiye'ye dönüşümde elime geçen bir yazıdan söz etmeden geçemeyeceğim. Kütüphanecinin ve kütüphanelerin dertlerine ne denli eğildiğimi çok yakından bilen hayırlı ve gerçek bir dost, elime geçen gazete ve dergilerden kütüphanecilikle ilgili birkaç yazıyı Jamaika'ya göndermek ve beni gelişmelerden haberdar etmek üzere kesiip saklamış. Ani dönüşüm onun için ne kadar sürpriz olduysa, o yazılardan birini okumak da benim için o denli sürpriz oldu. «Kütüphanecinin de Derdi Var» başlığını taşıyordu bu yazı ve Meydan adlı derginin 11 Eylül 1973 tarihli nüshasının 9 ve 10 uncu sayfalarında yer alıyordu. Başlık beni çok etkiledi. Hemen dün akşam televizyonun 19.30 kısa haberler bülteninde Doç. Dr. Jale Baysal'ın İstanbul'da Kütüphanecilik Haftası dolayısıyla üzenlediği toplantıda önerdiği görüşler geldi aklıma. «Bravo» dedim kendime, «demek bizlerin dertleri de, yıllardır topluma iletemediğimiz sorunlarımız da, artık kütüphanecilik mesleğinin dışında kalanlar tarafından bilinecek ve belki de çözüm yolları aramızda bize katkıda bulunabilecekler. «Yazıya ayak üstü şöyle bir göz atmak istedim. Bu isteğim bütün yazıyı bir çırpıda okumamla son buldu ve yazarına esef ettim. Mutlu bir tesadüf bu

yazıyı kimin veya kimlerin yazdığı belli değildi. Mutlu bir tesadüf diyorum, çünkü bu yazıyı kaleme alan kişinin veya kişilerin meslekî formasyonundan, meslek anlayışından ve meslek ahlâkından şüpheye düşmüştüm. Bu yazının sahibi, benim meslekten, şu son beş gündür verilen konferanslara koşup yeni aşamaları izlemek uğruna işini gücünü bırakan sizlerin mesleğinden olamazdı. Modern kütüphanecilik yasaları, iş yaparken, karanlıkta dinlenirken, arabada kullanırken kasetlere okunmuş bir kitabı çanta teyplerle dinletme olanağını yaratmış zihniyet, bu kalemin sahibini ya da sahiplerini bizim meslekten saymazdı.

Yazının kısaca özeti şuydu: Meslekî bir kuruluş, kütüphane yasasını hazırlayan bir örgüt, Üniversite Kütüphanecilik Bölümü Mezunları Derneği, halk kütüphanelerimizin aksesyon politikalarını saptamak ve konuyla ilgili olarak onların günümüz kütüphanecilik anlayışına uygun ne gibi aşamalar yapmaları gerektiğini ilgililere duyurmak amacıyla, özel kişilerin olduğu kadar meslekî bir örgütün de en doğal hakkı olarak, 20 sorudan oluşan bir anket formu gönderiyor ve bunlara cevap istiyor. Söz konusu yazının yazarı veya yazarları bu anket formundaki soruları ve açıklamaları çok ilkel ve antidemokratik bir şekilde yorumluyorlar ve görüşlerini âcizane bir ifadeyle belirtirken de, bu mesleğe adını altın harflerle yazdırmış ve o yüz rakamı ile sayılabilecek kütüphane-

ciyi yetiştirmiş, tatil aylarını düzenlenen kurslarda geçirmiş bir insanı akla ve hayale gelmiyecek bir şekilde suçlamıştır. İzin verirseniz bu yazının son üç paragrafını sizlere okumak isterim.

«Tasrada, işiyle sakın sakın meşgul olan, okuyucusunun istediklerini dar imkânlar içerisinde, güçlkle karşılayabilmeden başka derdi olmayan kütüphane memuru, böyle bir anketi alınca şaşırdı. «Demek ki» dedi «devlet içinde bir başka devlet var. Ben bu devlete karşı da sorumluyum.»

Ve sonra «ne yapsam ki?» dedi. Düşündü. Bilmiyordu ki, bu işlerin arkasında, Türkiye'de bu konunun öğretimini yapan üniversite bölümünün başında görevli bir üniversite profesörü vardı. Bilmiyordu ki, bu profesör, kürsü profesörü olarak, dekanlık makamına -ki dekan da kendisi idi- yazdığı bir şikâyet mektubunu, kültür müsteşarlığına göndermişti ve derdi de sadece Kütüphaneler Genel Müdürlüğünce her yıl tatil aylarında İstanbul'da açılan kurslarda, dolgun ücretle ders almaktan ibaretti. İşin acı yönü buydu. Böylesine önemli, böylesine faziletli bir konu, kitap ve kütüphane konusu bile, birtakım kişilerce, günlük çıkar konusu yapılıyordu.

Bu yazı bana Anatole France adında biri tarafından söylenmiş şu sözlerin, ne kadar yerinde söylendiğini bir kere daha hatırlatırken, yürütücüsü, uygulayıcısı ve savunucusu

olduğumuz kütüphanecilik mesleğinin ülkemizde gelişmesi, tutunması ve bizleri istediğimiz yere ulaştırabilmesi için gerekli aşamaları kişisel görüşümüz olarak dile getirmeğe çaba harcadık. Bu aşamalar ancak meslek içinde birlik, kişiler arasında dayanışma, ve eşgüdümle gerçekleşebilir. Ve bu aşamaların sağlandığı gün mahsulümüze de, tarlamıza da sahip

çıkacak, modern kütüphane binalarına, binalarımızda otomasyon ve batı standartlarıyla atbaşı gidecek modern malzemelere kavuşabileceğiz.

Antole France diyor ki, «bilgi bütün iyiliklerin çıkış noktası olmasa bile, bilgisizlik her türlü kötülüğün temelidir.»

Saygılarımla.